

İletilecek Kişi	Unvan	Makam Talimatı
Sayın Prof. Dr. Muharrem KILIÇ	Başkan	
Hazırlayan: F. Sueda İMAN	İnsan Hakları ve Eşitlik Uzman Yardımcısı	Birimi: Uluslararası İlişkiler ve Proje
Düzenleyen: Nurullah ÖZGÜL	İnsan Hakları ve Eşitlik Uzmanı / Koordinatör	Birimi: Uluslararası İlişkiler ve Proje

Konu
Ukrayna Parlamentosu İnsan Hakları Komiserliği (Ombudsmanlığı)’nin “Koronavirüs SARS-Cov-2’nin Neden Olduğu Akut Solunum Yolu Hastalığı COVID- 19’un Yayılmasıyla İlgili Acil Durumlarda İnsanların Özgürlüklerinden Yoksun Bırakıldığı Yerlerde İnsan Hak ve Özgürlüklerinin Gözetilmesi” Konulu Özel Raporu
Tarih: 14.07.2021
Açıklama:
Ukrayna Parlamentosu İnsan Hakları Komiserliği ulusal önleme mekanizması görevi kapsamında karantina sırasında alıkonulma merkezlerinde insan haklarına uyulup uyulmadığını izlemek amacıyla sivil toplum temsilcilerinin de katılımıyla 677’si COVID-19 salgını sırasında olmak üzere toplam 815 izleme ziyareti gerçekleştirmiştir. Ziyaretlerde yaşam hakkı, tıbbi bakımın yetersizliği, dış dünyayla temasta zorluk gibi insan hakları ihlalleri tespit edilmiştir. İzleme ziyaretlerinin ardından “Koronavirüs SARS-Cov-2’nin Neden Olduğu Akut Solunum Yolu Hastalığı COVID-19’un Yayılmasıyla İlgili Acil Durumlarda İnsanların Özgürlüklerinden Yoksun Bırakıldığı Yerlerde İnsan Hak ve Özgürlüklerinin Gözetilmesi” Konulu Özel Rapor UNDP Ukrayna ve Danimarka Dışişleri Bakanlığı’nın destekleriyle hazırlanmıştır. İlgili rapor “Görüşler, sonuçlar ve tavsiyeler bu çalışmanın yazarlarına ve uygulayıcılarına aittir ve Danimarka

Dışışleri Bakanlığı, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı veya diğer BM kurumlarının görüşlerini yansıtmayabilir.” notu ile yayımlanmıştır.

Söz konusu özel rapor;

- Pandemi döneminde Ulusal Önleme Mekanizmasının faaliyetleri,
- Ukrayna Ceza Yürütme Hizmeti Kurumlarında insan haklarına uygunluğun izlenmesi,
- Ulusal Polis Organları ve Birimlerinde insan haklarına uygunluğun izlenmesi, Göçmenlerin Özgürlüğünden Yoksun Bırakıldığı Merkezlerde insan haklarına uygunluğun izlenmesi,
- Sınır Muhafız Teşkilatına Bağlı Özgürlüğünden Alıkoyma Merkezlerinde insan haklarına uygunluğun izlenmesi,
- Savunma Bakanlığına bağli alıkonulma merkezlerinde insan haklarına uygunluğun izlenmesi,
- Mahkemelerde insan haklarına uygunluğun izlenmesi,
- Ukrayna Güvenlik Servisi’ne bağli alıkonulma merkezlerinde insan haklarına uygunluğun izlenmesi,
- Sosyal Bakım Kurumlarında insan haklarına uygunluğun izlenmesi başlıkları altında ele alınan 9 bölümden oluşmaktadır.

Raporda yer verilen hak ihlalleri, iyi uygulama örnekleri, temel sorunlar ile Kurumumuzun çalışmalarında yol gösterici olabilecek hususlar aşağıdaki gibidir:

1. Pandemi Döneminde Ulusal Önleme Mekanizmasının Faaliyetleri

Karantina süreci boyunca pek çok ülke ulusal önleme mekanizması “zarar vermeme ilkesi” gereğince alıkonulma merkezlerine düzenlenecek ziyaretlere devam etmekle alakalı zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Avrupa ülkelerinin birçoğu alıkonulma mekânlarına ziyaretleri askıya almıştır.

Ancak gerek İşkencenin Önlenmesi Komitesi (CPT) gerekse İşkencenin Önlenmesi Alt Komitesi (SPT) tavsiyelerinde insanların özgürlüklerinden mahrum bırakıldıkları yerlere bağımsız uluslararası ve ulusal organlar tarafından gerçekleştirilen ziyaretlerin COVID-19 gibi olağanüstü hallerde dahi herhangi bir kısıtlamaya tabi tutulamayacağını belirtmiştir.

Ulusal önleme mekanizmaları, pandemi durumunda özgürlüğünden yoksun bırakılanların kaldığı yerlerde insan haklarına uyulup uyulmadığını izlemeyi mümkün kılacak tedbirlerle ilgili yöntemler geliştirmekle de yükümlüdür. Özellikle,

- Önlemlerin hafifletilmesi hususunda ulusal makamlarla görüşmeler;
- Alıkonulma merkezlerine yönelik bilgi ve belgelerin toplanması ve analizi;
- Yeni ve geçici alıkonulma mekânlarının oluşturulmasının izlenmesi;
- Ulusal önleme mekanizmalarının görevine ilişkin bilginin yayılması;
- Alıkonulma merkezleriyle ilgili ek bilgi sağlayabilecek aile yakınları ve avukatlar ile irtibata geçilmesi ve
- Özgürlüğünden yoksun bırakılan kimselerle ilgili çalışan sivil toplum ve yardım kuruluşları ile işbirliğinin güçlendirilmesi bu yöntemler arasında sayılabilir.

CPT ve SPT'nin tavsiyeleri üzerine ulusal önleme mekanizması, kapanmalar esnasında yapılan ziyaretlerde akut solunum yolu hastalığının önlenmesi ve yayılması önlemlerinin uygulanmasını değerlendirmek üzere izlemeyi yürütme, telefon aracılığıyla çevrimiçi izlemeler gerçekleştirme, merkezlere bilgi ve belge talepleri gönderme, COVID-19 hastalığının görülme sıklığındaki oranları izleme görevlerini yürütmüştür. İzleme metotlarına COVID-19 hastalığının önlenmesi ve yayılmasına ilişkin yeni ölçütler eklemiştir.

Nisan 2020'den itibaren, Komiserlik Sekreteryası halk ile birlikte; 270'i koronavirüsün yayılması ile mücadele amacıyla olmak üzere alıkonulma merkezlerinin her çeşidine toplamda 674 izleme ziyareti gerçekleştirmiştir.

Ziyaretlerin %99'unda insan hakları ihlalinin varlığı kaydedilmiştir. Ziyaret raporlarının temel sonuçları, öneri ve tavsiyeleri tespit edilmiş ihlal türlerine göre ilgili merkezlere ve yerel soruşturma otoritelerine bildirilmiştir.

Toplamda Komiserliğin suç duyurularının akabinde 24 adli süreç başlatılmıştır. Haziran 2020'de Ukrayna Parlamentosu İnsan Hakları Komiserine bağlı Ulusal Önleme Mekanizması Uygulamaya Yönelik Koordinasyon Konseyi toplantısında pandemi sırasında gözaltı yerlerindeki sistematik insan hakları ihlalleri tartışılmıştır.

2. Ukrayna Ceza Yürütme Hizmeti Kurumlarında İnsan Haklarına Uygunluğun İzlenmesi

Adalet Bakanlığının 13 Mart 2020 tarih 950/5 sayılı talimatı ile ceza evlerinde, nezarethanelerde ve cezaevlerinde bulunan sağlık bakım servislerinde hükümlülerin ve personelin kısa veya uzun dönemli aile görüşleri ya da dışarıdan avukat veya savunucuları hariç herhangi biriyle görüşmeleri yasaklanmıştır. Bununla birlikte bağışçıların, din adamlarının, medya ve kuruluşların ziyaretleri de yasaklanmıştır.

COVID-19 hastalığının yayılmasının önüne geçilebilmesi amacıyla tutuklu ve hükümlüler için ilave yatak, tıbbi malzeme, koruyucu kıyafet, solunum cihazları, koruyucu dezenfektanlar vs. temin edilmiştir.

Tutuklu ve mahkûmların kurumlar arası nakilleri Adalet Bakanlığı İnfaz Dairesi'nin 17 Mart 2020 tarihinde Ukrayna Ulusal Muhafızlarına göndermiş olduğu mektup ile durdurulmuştur.

Cezaevleri yönetimlerine, ailelerle kısa görüş, dahili telefon ve video konferans yöntemi ile görüşme gibi imkânların sağlanması talimatı verilmiştir.

Alınan tüm bu önlemlere rağmen, tam kapanma kararının Ukrayna'da alındığı tarihlerde yapılan izleme ziyaretleri, Ukrayna Ceza İnfaz Sisteminin COVID-19'un yayılmasına karşı koymaya hazır olmadığını ortaya koymuştur. Yaşanan süreç tutuklu haklarının sistematik olarak ihlal edilmesine yol açmıştır.

Sağlık hizmeti ve tıbbi yardıma ilişkin sayısız ihlal tespit edilmiştir. Söz konusu tespitler,

- Neredeyse ziyaret edilen bütün kurumlarda hükümlü ve tutukluların günlük ateş ölçümlerinin yapılmadığı;
- Mahpuslara yeterli düzeyde ikincil sağlık bakımının sağlanmamış olduğu;
- Gerekli medikal ekipmanların eksik olduğu;
- Güvenli yatacak yere sahip olma hakkının ve sosyal mesafenin ihlal edildiği;
- Mahpusların geneliyle aynı koruma ekipmanına ve kişisel temizlik malzemesine eşit derecede erişme hakkının ihlal edildiği;
- Dış dünyayla temas hakkının ihlal edildiği şeklindedir.

İlgili tespitler üzerine,

- Ukrayna Bakanlar Kuruluna; mahpusların nakline yönelik sağlık bakım imkânlarının arttırılması ve bulaşıcı hastalık taşıyan hastaları da kapsayacak standartlara ilişkin yasal düzenlemeler geliştirmeleri,
- Ukrayna Adalet Bakanlığı'na; salgınla mücadele önlemleri planının özgürlüğünden mahrum bırakılanların hakları ihlal edilmeden uygulanmasının sağlanması ve tüberküloz gibi bulaşıcı hastalıklara sağlanan sağlık bakımına dair ölçümlerde bulunulması,
- Ukrayna Devlet Ceza İnfaz Sistemi Sağlık Merkezi'ne; sağlık hizmetinin mahkûmlara uygun zamanda sağlanması, alıkonulma mekânlarına gelen ve tutulmakta olan – ve hatta geçici süre kalacak olan- kişilere yönelik salgın karşıtı önlemlere ne şekilde uyulması gerektiği konusunda tavsiyelerde bulunulmuştur.

3. Ulusal Polis Organları ve Birimlerinde İnsan Haklarına Uygunluğun İzlenmesi

Yapılan ziyaretler sonucunda gerçekleştirilen tespitler,

- Yaşam ve sağlık hakkının ihlal edildiği,
- Mahpusların genelinde aynı araç ve kişisel hijyen ekipmanlarına erişimin sağlanamadığı,
- Dış dünya ile temas hakkının ihlal edildiği,
- Güvenli kalacak yer ve sosyal mesafe hakkının ihlal edildiği hususlarını ihtiva etmektedir.

Tespitlerin akabinde Ukrayna Ulusal Polisine koronavirüsün yayılmasının önüne geçilmesi için gerekli düzenlemelerin geliştirilmesi, kişisel hijyen malzemeleri de dahil olmak üzere tıbbi atıkların toplanıp imha edilmesi usullerinin geliştirilmesi ve güvence altına alınması, ateş ölçümlerini sağlayacak etkili ekipmanların birimlere dağıtılması gibi tavsiyelerde bulunulmuştur.

4. Göçmenlerin Özgürlüğünden Yoksun Bırakıldığı Merkezlerde İnsan Haklarına Uygunluğun İzlenmesi

Yapılan ziyaretler sonucunda gerçekleştirilen tespitler,

- Sağlık bakım ve tıbbi yardım hakkının ihlal edildiği,
- Göçmenlerin genelinde aynı araç ve kişisel hijyen ekipmanlarına erişimin sağlanamadığı,
- Dış dünya ile temas hakkının ihlal edildiği,
- Güvenli kalacak yer ve sosyal mesafe hakkının ihlal edildiği hususlarını ihtiva etmektedir.

Tespitlerin akabinde, Ukrayna Devlet Göç Hizmetlerine koronavirüsün ciddi etkilerini önleyebilmek adına alıkonuların akut hastalıklarının tespiti ve kontrol altına alınması, yerel vaka sayıları göz önünde bulundurularak hasta olma şüphesi taşıyan alıkonular için de önlem alınması, hasta tespiti amacıyla hızlı test kitlerinin temini, alıkonuların cilt ve solunum organlarını salgından koruyacak dezenfektan ve koruyucu maske gibi ekipmanların temini, düzenli dağıtım ve sonrasında kullanılmış malzemelerin imha edilmesi ile ilgili etkili düzenlemeler getirilmesi tavsiyelerinde bulunulmuştur.

5. Sınır Muhafız Teşkilatına Bağlı Özgürlüğünden Alıkoyma Merkezlerinde İnsan Haklarına Uygunluğun İzlenmesi

Yapılan ziyaretler sonucunda gerçekleştirilen tespitler,

- Ateş ölçümlerinin yapılmadığı, maske takma zorunluluğunun denetlenmesinde dikkatli olunmadığı, koronavirüs hastalığının yayılmasının önlenmesi için tıbbi profesyonel desteğinin yeterli olmadığı dolayısıyla sağlık bakım hakkının ihlal edildiği,
- Alıkonuların genelinde aynı araç ve kişisel hijyen ekipmanlarına erişimin sağlanamadığı,
- Dış dünya ile temas hakkının ihlal edildiği hususlarını ihtiva etmektedir.

Ukrayna Sınır Güvenlik Hizmetleri Yönetimine, akut solunum yolları hastalıklarının yayılmasının önlemek amacıyla gerekli tedbirlerin alınması, sınırda gerekli ekipmanların da yer aldığı sağlık ünitelerinin oluşturulması; alıkonuların cilt ve solunum organlarını salgından koruyacak dezenfektan ve koruyucu maske gibi

ekipmanların temini, düzenli dağıtımı ve sonrasında kullanılmış malzemelerin imha edilmesi ile ilgili etkili düzenlemeler getirilmesi tavsiyelerinde bulunulmuştur.

6. Savunma Bakanlığı'na Bağlı Alıkonulma Merkezlerinde İnsan Haklarına Uygunluğun İzlenmesi,

Yapılan ziyaretler sonucunda gerçekleştirilen tespitler,

- Sağlık bakım ve tıbbi yardım hakkının ihlal edildiği,
- Askerler ve tutukluların genelinde aynı araç ve kişisel hijyen ekipmanlarına erişimin sağlanamadığı,
- Dış dünya ile temas hakkının ihlal edildiği,
- Güvenli kalacak yer ve sosyal mesafe hakkının ihlal edildiği hususlarını ihtiva etmektedir.

Tespitlerin akabinde, Ukrayna Milli Savunma Bakanlığı'na salgının yayılmasını önlemek için etkili ek önlemler getirilmesi, alıkonuların cilt ve solunum organlarını salgından koruyacak dezenfektan ve koruyucu maske gibi ekipmanların temini, düzenli dağıtımı ve sonrasında kullanılmış malzemelerin imha edilmesine ilişkin prosedürün geliştirilmesi tavsiyelerinde bulunulmuştur.

7. Mahkemelerde İnsan Haklarına Uygunluğun İzlenmesi

Tam kapanma tedbirlerinin ilk başladığı dönemde vatandaşların mahkemeye gitmesinin önünde bir engel yok iken; daha sonrasında ek tedbirlerle birlikte özel bir mahkeme rejimi tesis edilmiştir.

Davaların ertelenmesi, mümkün olan davaların video konferans yöntemi ile görülmesi, tali prosedürlerin (yuvarlak masa toplantısı, seminerler, açılış etkinlikleri vs.) askıya alınması, soluk ten, kırmızı gözler gibi hastalık belirtileri taşıyan kimselerin duruşmaya katılmasının engellenmesi, dosya örneklerinin e-mail yöntemi ile edinilmesi, duruşma günlerinin azaltılması, hâkim ve mahkeme personelinin sağlık durumu ile ilgili ilgili sağlık merkezlerine düzenli raporlar vermesi, odaların havalandırılması ve temizliği gibi önlemler alınmıştır.

Tüm bunlara rağmen izleme ziyaretlerinde;

- Mahkeme personeli ve ziyaretçilerin pek çok mahkemede gerektiği gibi maske takmadığı, hijyen kurallarına gerektiği gibi riayet etmediği, sağlık hizmetleri ve tıbbi yardım hakkı hususunda mahkeme personelinin ihtiyaçlarının temininde eksiklikler söz konusu olduğu,
- Sosyal mesafeye uyulmadığı,
- Toplumun genelinin kişisel hijyeni sağlamaya yönelik araç ve ekipmanlara erişim hakkından eşit düzeyde yararlanamadığı tespit edilmiştir.

Tüm bu tespitlerin neticesinde, Ukrayna Adalet Bakanlığı ve mahkeme başkanlarına duruşma salonlarında tedbirlere riayetin güçlendirilmesi amacıyla çeşitli tavsiyelerde bulunulmuştur.

8. Ukrayna Güvenlik Servisi'ne Bağlı Alıkonulma Merkezlerinde İnsan Haklarına Uygunluğun İzlenmesi

Alınan salgın karşıtı önlemlere yer verilmiş olup; önlemede yeterli başarının elde edilemediğine değinilmiştir.

9. Sosyal Bakım Kurumlarında İnsan Haklarına Uygunluğun İzlenmesi

12 Mart 2020 tarihli Sosyal Politikalar Bakanlığı emri ile sosyal bakım kuruluşlarında maske takma, günlük ateş ölçümü, dezenfektan kullanımı, havalandırma hususları zorunlu hale getirilmiş; hastaların kurumlardan dışarı çıkması ve aile üyelerinin hastaları ziyaretleri ile ana akım ve kültürel eğlence ve etkinlikler yasaklanmıştır.

- Ateş ölçümlerinin yapılmadığı, maske takma zorunluluğunun denetlenmesinde dikkatli olunmadığı, koronavirüs hastalığının yayılmasının önlenmesi için tıbbi profesyonel desteğinin yeterli olmadığı dolayısıyla sağlık bakım hakkının ihlal edildiği,
- Kuruluşlarda kalanların kişisel hijyen araç ve ekipmanlarına eşit düzeyde erişimin sağlayamadığı,
- Güvenli konaklama ve sosyal mesafe tedbirlerinin uygulanmasında zorluk yaşandığı,
- Sosyal korunma ve insana yakışır yaşam şartlarının ihlal edildiği,
- Dış dünya ile temas hakkının ihlal edildiği,

- Yemeğe ve gerekli koruyucu ekipmanlara erişim ile aile üyelerinden diğer araçların temini noktasında ihlal niteliği taşıyacak şekilde kısıtlayıcı önlemler alındığı tespitlerinde bulunulmuştur.

Tüm bu tespitlerin akabinde Ukrayna Sosyal Politikalar Bakanlığına ve Kyiv ve Oblast Eyalet Yönetimlerine; koronavirüsün neden olduğu akut solunum yolu hastalıklarının yayılımını önlemeye yönelik karantina tedbirleri sırasında sosyal bakım kurumlarında bulunan kişilerin haklarına riayet edilmesinin ulusal ve uluslararası standartlara uygun olarak kontrol edilmesi tavsiyelerinde bulunulmuştur.

İlgili özel raporun sonuçlar bölümünde, salgın karşıtı tedbirlerin ne kadar mühim olduğu vurgulanmış; uygulanmadıkları takdirde hangi ayda ne kadar personelin veya alıkonulanan enfekte olduğuna, alıkonulara yönelik PCR testlerinin uygulanmasında sayısal verilerin gerçekleri yansıtmıyor olabileceğine, mahkeme personeli ve hâkimlerin Aralık 2020’de çok ciddi bir oranda enfekte olduğuna değinilmiştir.

İzleme ziyaretleri, salgın özelinde sosyal bakım kurumlarında hastalara sağlık hizmeti veren aile hekimlerinin mesleki görevlerini uygunsuz bir şekilde yerine getirdikleri ve sağlık bakım hakkının ihlal edildiği vakaları ortaya çıkarmıştır.

Pandemi dönemi boyunca Komiserliğin tavsiyelerinin uygulandığı noktada ilgili otoritelerden dönüşler alınmıştır. Ancak, aynı yere gerçekleştirilen pek çok ikinci ziyarette tavsiyelerin uygulanması noktasında eksiklikler gözlemlenmiştir.

Özellikle Ceza İnfaz Kurumları personel sekretaryalarında tedbirlerin özenle uygulanmasında yönetim ve denetim eksiklikleri bulunduğu; Ukrayna Ulusal Polisi, Ukrayna Devlet Göç Hizmetleri, Ukrayna Ulusal Muhafızlarına gönderilen tavsiyelerin kısmen uygulandığı ancak kişisel koruma ekipmanlarının yeterli olmadığı; Silahlı Kuvvetlerce video konferans yöntemi kullanılarak dış dünya ile temas imkânının sağlanmadığı, tüm bunlara ek olarak Oblast Eyalet yönetimlerinde de salgın karşıtı tedbir tavsiyelerinin tamamına riayet edilmediği tespit edilmiştir.